

zeer nuttig boek gaat. Het zal zijn weg in het hoger onderwijs wel vinden, hetzij als echt leerboek (gezien de beschikbare tijd in de meeste gevallen waarschijnlijk niet haalbaar), hetzij als naslagwerk. In de (te lange) tijd dat ik *Delta 3* ter recensie op het bureau had liggen, raadpleegde ik het herhaaldelijk om na te gaan hoe iets ook weer zat. Vaak met succes.

J. C. H. Blom

W. Kort-van Welzen, *Christelijke kamerleden en de vrijheid van meningsuiting. Een parlementair-historisch onderzoek* (Dissertatie Katholieke universiteit Brabant 1994; Zwolle: W. E. J. Tjeenk Willink, 1994, ix + 388 blz., ISBN 90 271 4090 1).

De vrijheid van meningsuiting is een groot goed, waaraan ook heden ten dage door strafwet en strafrechter — soms nogal willekeurige — grenzen worden gesteld. De vrijheid van drukpers en de beperking van overheidsensuur maken hiervan een constitutioneel gewaarborgd deel uit. Vlak voor het jaar waarin de proclamatie van de rechten van de mens en de burger in Nederland (1795) wordt herdacht — door de Koninklijke Post helaas geen zegeltje waardig gekeurd — verscheen een studie over de parlementaire geschiedenis van de vrijheid van meningsuiting. Mw. Kort koos voor haar proefschrift, waarop zij aan de Katholieke universiteit Brabant in de rechten promoveerde, een aspect van die geschiedenis. In de *Handelingen* van de Staten-Generaal heeft zij nagegaan bij welke gelegenheden en in welke termen christelijke kamerleden de vrijheid van meningsuiting aan de orde stelden en hoe zij daarover dachten. Zij heeft speciaal willen nagaan welke ontwikkelingen zich in het denken, of althans spreken, van de groep van christelijke vertegenwoordigers hebben voorgedaan. Daartoe heeft zij een arbeidsintensieve studie gemaakt van de genoemde *Handelingen*. Uitingen van kamerleden buiten het parlement gedaan, laat zij buiten beschouwing.

Mw. Kort begint haar studiejnet de grondwet van 1814, waarin een bepaling over de vrijheid van drukpers of meningsuiting ontbreekt. Het licht begint in haar optiek te gloren in 1815 als in de nieuwe grondwet artikel 227 wordt opgenomen, luidend: 'Het is aan elk geoorloofd om zijne gedachten en gevoelens door de drukpers, als een doelmatig middel tot uitbreiding van kennis en voortgang van verlichting te openbaren, zonder eenig voorafgaand verlof daartoe noodig te hebben ...'. Mede dankzij Colenbranders bronnenpublicatie *Het ontstaan der grondwet* zijn wij van die grondwetgeschiedenis op de hoogte. Maar: vangt de moderne Nederlandse staat in 1813-1814 aan? Dat lijkt me een achterhaald standpunt — als er al over is nagedacht. De eenheidsstaat dateert van de Bataafse omwenteling die de rechten van de mens proclameerde, en die een Nationale Vergadering in het leven riep. Op haar beurt ontwierp deze al in 1796 een *Plan van constitutie* waarvan artikel 741 luidt: 'Het recht om zyne gedachten te openbaeren door woorden, geschriften, of de drukpers, mag door geene wetten verkort of belet worden'. De 'parlementaire' geschiedenis van deze bepaling kunnen we volgen in de edities die L. de Gou heeft verzorgd in dezelfde kleine serie van de RGP waarin destijds Colenbranders *Ontstaan* verscheen.

Wat schrijfster wel behandelt, bevat overigens een keur aan thema's die ook de historicus zullen interesseren: belediging, zegelrecht, drukpers in de Oost, subsidie van toneel, weigering van de goedkeuring aan statuten van onwelgevallige verenigingen, bioscoop wezen, radio en tv, Godslastering, perszuivering. Beperkingen op de dure grondwettelijke 'vrijheid' werden, middels de strafwet, door de staten-generaal aanvaard: de bekende processen tegen 'Belgische' liberale critici van de regering waren erop gebaseerd.

In haar studie volgt mw. Kort een voor de hand liggende periodisering die is gebaseerd op de omvangrijke grondwetsherzieningen: 1848, 1887, 1917 en tenslotte de 'blanco' bezettingsjaren als breukvlak met de modernste tijd. Zij confronteert de ingenomen standpunten der christelijke kamerleden met de programma's der partijen die zij vertegenwoordigden. Opvallend vaak liepen de scheidslijnen in de opinies dwars door de partijen heen.

Ondanks de grote beperkingen die schrijfster zich bij dit monnikenwerk heeft opgelegd, mag geconcludeerd worden dat haar arbeid een welkome en nuttige toegang is tot een aspect der parlementaire geschiedenis. Naar haar inzicht hebben CHU-leden zich doorgaans meer dan ARP-leden voorstanders betoond van een ruimere interpretatie van de constitutionele vrijheid van meningsuiting. Haareindconclusie is zelfs: 'Tot de periode 1945-1983 komt het weinig voor dat afgevaardigden van christelijke partijen de vrijheid van meningsuiting in het algemeen (dat wil zeggen niet alleen voorde eigen groepering) wensen te beschermen' (368). Het wachten is op de 'monnik' die het werk voor de niet-christelijke kamerleden onderneemt.

A. H. Huussen jr.

M. Maziers, *Histoire d'une forêt périurbaine: Soignies 1822-1843. Sous la coupe de la Société Générale* (Aménagement du territoire et environnement; Brussel: Éditions de l'Université de Bruxelles, 1994, 143 blz., ISBN 2 8004 1087 6).

Toen koning Willem I in 1822 zijn plannen voor de oprichting van een nationale domeinbank gedwarsboomd zag door de Tweede Kamer der staten-generaal, zocht en vond hij steun voor de oprichting van een private bank. Opggericht onder de benaming 'Algemeene maatschappij ter begunstiging van de volksvlijt', werd ze snel beter bekend onder de naam 'Société Générale de Belgique'. De koning werd er de voornaamste aandeelhouder van. In de zomer van 1822 vroeg en verkreeg de koning de toepassing van artikel 31 van de grondwet: in ruil voor een vermindering van de jaarlijkse burgerlijke lijst met een som van een half miljoen gulden (van 2,4 tot 1,9 miljoen gulden), kon de koning zich een hoeveelheid grond laten toewijzen met eenzelfde opbrengst. Met deze gronden betaalde Willem gedeeltelijk het grote pak aandelen dat hij had gekocht. De gronden kwamen dus in het bezit van de 'Société Générale de Belgique', die er veel meer uithaalde dan een half miljoen gulden: de meeropbrengst werd verdeeld tussen het amortisatiesyndicaat en de bank zelf. Met de privatisering van deze gronden werd de staat dus heel wat lichter gemaakt. Het protest van tijdgenoten tegen dit gebeuren raakte stilaan op de achtergrond in het aanzwellend verzet tegen de gehele koninklijke politiek.

Het Zoniënwoud, dat tot deze schenking van de koning aan de bank behoorde, was in 1822 11.718 hectaren groot. Toen het in 1843 opnieuw door de (ditmaal Belgische) overheid werd overgenomen, had het nog een oppervlakte van 4.458 hectaren. De overige 7.260 hectaren waren verkocht en in hoofdzaak geroid voor landbouwdoeleinden.

De 'Société Générale de Belgique' is vooral tot de verkoop van dit bezit overgegaan na 1830. Toen immers bestond de vrees dat de Belgische regering, in het kader van de moeizame en langdurige onderhandelingen over de financiële aspecten van de boedelscheiding tussen Noord en Zuid, de conventie van 1822 zou opzeggen, zodat de bank haar aanspraken op de grond wel zou kunnen vergeten. Bovendien had de bank vanaf dat ogenblik veel meer liquide middelen nodig. Pas na de Belgische onafhankelijkheid begon ze immers systematisch met haar ondersteuning van de Belgische industrie via kortlopende leningen. In iets meer dan een decennium veranderde aldus bijna tweederden van dit unieke bos van eigenaar. De nieuwe eigenaars waren voor een flink deel zelf aandeelhouders van de bank.